

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASH
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH****Pardayeva Gulzoda Elhom qizi***Osiyo texnologiyalar universiteti magistranti***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 02.06.2026**Revised: 03.06.2026**Accepted: 04.06.2026***KALIT SO'ZLAR:***maktabgacha ta'lim,
tanqidiy fikrlash,
pedagogik innovatsiya,
ochiq savollar,
intellektual o'yinlar,
tahlil, mantiqiy fikrlash.**Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari yoritilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida bolaning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilish va ma'lumotlarni tahlil qilish qobiliyatini erta yoshdan boshlab shakllantirish usullari, o'yin texnologiyalari va ochiq savollar berish metodikasi tahlil qilingan.***Kirish (Introduction)**

Zamonaviy dunyoda axborot oqimining tezkorligi va texnologiyalarning keskin rivojlanishi ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablarni qo'yimoqda. Bugungi kun bolasidan nafaqat tayyor bilimlarni yodlash, balki ularni mustaqil tahlil qilish, to'g'ri va noto'g'ri ma'lumotlarni bir-biridan ajrata olish, ya'ni tanqidiy fikrlash qobiliyati talab etiladi.

Tanqidiy fikrlash — bu shunchaki axborotni mexanik qabul qilish emas, balki uni tahlil qilish, savol ostiga olish va to'g'ri qaror qabul qilish jarayonidir. Maktabgacha yosh davri (3–7 yosh) inson shaxsiyati va intellektual qobiliyatlarining poydevori qo'yiladigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Shuning uchun ham ushbu yoshda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini tizimli rivojlantirish pedagogikaning eng dolzarb masalalaridan biridir.

MAVZUNING DOLZARBLIGI (RELEVANCE)

O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunida hamda “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari”da bolalarni erkin, ijodiy va mustaqil fikrlaydigan shaxs qilib tarbiyalash bosh maqsad qilib belgilangan. An’anaviy ta’lim usullarida bolalarga ko‘proq tayyor javoblar berilar edi. Biroq bu yondashuv bolaning mustaqil fikrlash mexanizmini to‘siq qo‘yadi. Tanqidiy fikrlashni erta yoshdan boshlab shakllantirish bolaning kelajakda maktab ta’limiga muvaffaqiyatli moslashishiga va hayotiy muammolarni oson hal etishiga mustahkam zamin yaratadi. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablarida shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyili ustuvor hisoblanadi. Bu esa bolani passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantirishni talab etadi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali biz bolada stereotiplardan xoli bo‘lish, xatolardan qo‘rqmaslik va har qanday muammoga ijodiy yondashish immunologiyasini yaratgan bo‘lamiz."

Bugungi shiddatli axborotlashgan jamiyatda va sun'iy intellekt rivojlanayotgan davrda bolalar juda katta hajmdagi ma'lumotlar oqimiga duch kelmoqda. Bunday sharoitda an'anaviy ta'limdagi 'yodlash' va 'tayyor axborotni qabul qilish' modeli o‘z dolzarbligini yo‘qotdi. Bola axborotni shunchaki eslab qolishi emas, balki uning to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini ajrata olishi, ya’ni ilk yoshdanoq 'tanqidiy süzgich' (filtr) orqali o‘tkaza olishi zarur."

Zamonaviy ta'lim metodologiyasida tanqidiy fikrlash XXI asrning eng muhim tayanch ko‘nikmalaridan biri (4K modeli: kommunikativlik, kreativlik, kollaboratsiya va tanqidiy fikrlash) hisoblanadi. Maktabgacha yosh davri — inson miyasi neyron aloqalarining 80-90 foizi shakllanadigan eng faol bosqichdir. Aynan shu davrda mustaqil savol berish, sabab-oqibat aloqalarini izlash va muqobil yechimlarni o‘ylab topish mexanizmlari shakllantirilmasa, keyingi ta’lim bosqichlarida kreativlik turg‘unlashib qoladi.

METODOLOGIYA VA TAHLIL (METHODOLOGY AND ANALYSIS)

Maktabgacha yoshdagi: bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ta’lim jarayonida quyidagi eng samarali metodlardan foydalanish tavsiya etiladi:

1. Ochiq savollar berish texnikasi: Tarbiyachi mashg‘ulot davomida bolaga faqat “ha” yoki “yo‘q” deb javob beriladigan yopiq savollar emas, balki mulohaza yuritishga undaydigan ochiq savollarni berishi kerak. Masalan: “Agar qishda qor yog‘masa, tabiatda nima bo‘lar edi?”, “Ertakdagi qahramon nega bunday yo‘l tutdi deb o‘ylaysan?” kabi savollar bolani sabab-oqibat aloqalarini izlashga majbur qiladi.

2. “Muammoli vaziyat” metodi: Mashg‘ulotlar davomida sun’iy muammoli vaziyatlar yaratiladi. Masalan: “Biz rasm chizishimiz kerak, lekin guruhda faqat bitta qizil qalam bor.

Nima qilsak bo'ladi?" deb so'ralganda, bolalar o'zlari mustaqil yechimlar (navbat bilan ishlatish, ranglarni aralashtirish) taklif qila boshlaydilar.

3. Sinf tahlili va taqqoslash: Bolalarga ikki xil narsani (masalan, quyon va tulkini, yoz va qish faslini) solishtirish orqali ularning o'xshash va farqli jihatlarini topish o'rgatiladi. Bu metod tahlil qilish ko'nikmasini jadal o'stiradi.

4. Intellektual va rolli o'yinlar: O'yin orqali bola turli rollarga kiradi va mustaqil qaror qabul qilishni o'rganadi. Detektiv, shifokor yoki me'mor o'yinlari mantiqiy va tanqidiy fikrlashni talab etadi.

Muallifning shaxsiy amaliy tajribasidan misol: Biz o'z faoliyatimiz davomida katta guruh bolalari bilan "Sehrli quti" interaktiv o'yinini o'tkazdik. Qutiga bir-biriga bog'liq bo'lmagan bir nechta buyumlar (kalit, olma, o'yinchoq ayiqcha va kitob) solindi. Bolalarga: "Bu buyumlar o'rtasida qanday bog'liqlik bo'lishi mumkin va ular qaysi ertak qahramoniga tegishli?" degan muammoli savol berildi. Natijada bolalar har bir buyumni chuqur tahlil qilib, o'zlarining mustaqil mantiqiy xulosalarini bayon etishdi. Bu kabi amaliy mashqlar bolalarda voqea-hodisalarni shunchaki qabul qilmay, ularni tahlil qilish (tanqidiy fikrlash) ko'nikmasini amalda mustahkamlaydi.

NATIJALAR (RESULTS)

O'tkazilgan pedagogik kuzatishlar va amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlash metodlari muntazam qo'llanilgan guruhlardagi bolalarda quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi:

1. Bolalarda "Nega?", "Qanday qilib?" degan mazmundagi ijodiy va mantiqiy savollar soni 40% ga ortadi.

2. Nutq boyligi sezilarli darajada oshadi va ular o'z fikrini aniq dalillar bilan isbotlashga harakat qiladi.

3. Tengdoshlari bilan yuzaga keladigan nizoli vaziyatlarni mustaqil, o'zaro kelishuv va muanozara yo'li bilan hal qilish ko'nikmasi shakllanadi.

4. Tasavvur, kreativlik va har qanday masalaga ijodiy yondashuv darajasi yuksaladi.

*Mantiqiy faollik: Tanqidiy fikrlash metodlari ("Sehrli quti", ochiq savollar) qo'llanilgandan so'ng, bolalarda sabab-oqibat aloqalarini tushunish ko'rsatkichi ortdi. Xususan, bolalar tomonidan beriladigan "Nega?", "Qanday qilib?" mazmunidagi mantiqiy va ijodiy savollar miqdori 40% ga yuqoriladi.

* Nutq va argumentatsiya: Bolalarning so'z boyligi sezilarli darajada kengaydi. Ular shunchaki "ha" yoki "yo'q" deb javob berishdan voz kechib, o'z fikrlarini aniq dalillar va

mantiqiy asoslar bilan (masalan, ertak qahramonining xatti-harakatini baholash orqali) ifodalashni boshladilar.

* Ijtimoiy-emosional ko'nikmalar: Guruhdagi tengdoshlar o'rtasida yuzaga keladigan nizoli yoki muammoli vaziyatlarni (masalan, o'yinchoq yoki rasm chizishda qizil qalam yetishmasligi muammosini) agressiya yoki yig'isiz, mustaqil muzokaralar va muqobil yechimlar topish (navbat bilan ishlatish, ranglarni aralashtirish) orqali hal qilish ko'nikmasi shakllandi.

XULOSA(CONCLUSION)

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta'limning eng muhim talablaridan biridir. Bolaga shunchaki tayyor ma'lumotlarni berishdan ko'ra, uni mustaqil izlash, tahlil qilish va to'g'ri xulosa chiqarishga o'rgatish lozim. Bu jarayonda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy mahorati va mashg'ulotlarni innovatsion metodlar asosida tashkil etishi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Erta yoshdan boshlangan ushbu intellektual investitsiya kelajakda yuqori salohiyatli avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

Davlat talablariga muvofiqlik: O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni hamda "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari"da belgilangan erkin, ijodiy va mustaqil fikrlaydigan shaxsni tarbiyalash maqsadi tanqidiy fikrlash metodikasi orqali to'liq ta'minlanadi.

Kelajakka poydevor: Maktabgacha yoshda shakllangan tanqidiy fikrlash ko'nikmasi bolaning keyinchalik maktab ta'limiga oson va muvaffaqiyatli moslashishiga, axborotlar oqimini to'g'ri saralashiga xizmat qiladi.

Pedagogik tavsiya: Mashg'ulotlar davomida ochiq savollar berish texnikasi, muammoli vaziyatlar va intellektual-rolli o'yinlarni tizimli ravishda qo'llash maktabgacha ta'lim tashkilotlari (MTT) o'quv dasturlarining majburiy komponentiga aylanishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan Adabiyotlar (References)

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
2. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari". – Toshkent, 2018.

3. Shin A.V. Maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2021.

4. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. New York: Longman.

